

Etkili Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası Eğitimin Türk Dış Politikasındaki Yeri

Metin Çelik* & Birol Akgün**

Öz

Uluslararası eğitimin toplumlar üzerinde köklü ve kalıcı etkilere neden olması, toplumlar arasında sempatik ilişkiler kurulmasına ve etkileşime yol açması onu kullanışlı bir dış politika aracı yapmaktadır. Türkiye de 1950'li, 1990'lı ve 2010'lu yıllardaki aktif dış politika uygulamalarında uluslararası kamuoyunu etkilemek, kendisine müzahir kılmak, uluslararasılaşmak, çevre coğrafyasında nüfuz alanını genişletmek amacıyla uluslararası eğitimi kamu/kültür/egitim diplomasisi şeklinde bir yumuşak güç unsuru olarak kullanmıştır. Türkiye'nin dış politikası ve uluslararası eğitim stratejisi paralellik göstermiş, 1950'lerde Batı bloğu politikalarına endeksli, 1990'larda kültürel diplomasi ağırlıklı, 2010'larda ise kültürel diplomasiyle birlikte terör ve radikalleşmeyle mücadele, küresel etkili bölgesel güç olma, istikrarsız coğrafyaları normalleştirme, çok taraflı ve çok katmanlı dış politikasına destek sunma, Türk dünyasında işbirliğini derinleştirme politikalarında uluslararası eğitim Türk dış politikasının en önemli gündemlerinden birisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Uluslararası Eğitim, Yumuşak Güç, Kültürel Diplomasi.

The Role of International Education in Turkish Foreign Policy as a Soft Power Element

Abstract

International education causes deep-rooted and long lasting effects on societies, as well as leads to sympathetic relations and interaction among societies; and that makes international education a valuable foreign policy tool. In her active foreign policy practices in the 1950s, 1990s and 2010s, Türkiye used international education as an element of soft power to influence international public opinion and keep it adherent to her, get internationalised, and expand her sphere of influence in the surrounding geography. Türkiye's foreign policy and international education strategy have been carried out in parallel with each other. International education has been one of the high priority items in Turkish foreign policy agenda in the 1950s indexed to Western bloc policies; in the 1990s with a particular focus on cultural diplomacy; and in the 2010s in addition to her focus on cultural diplomacy along with the policies of combating terrorism and radicalisation; of becoming a globally influential regional power; of normalising unstable geographies; of providing support for multilateral and multilayered foreign Policy; and of deepening cooperation in the Turkic world.

Keywords: Turkish Foreign Policy, International Education, Soft Power, Cultural Diplomacy.

*Dr. Öğretim Üyesi | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
metincelik@gmail.com | ORCID: 0000-0002-3514-7833

**Prof. Dr. | Ankara Yıldırım Beyazıt Üni., Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
birolakgun@hotmail.com | ORCID: 0000-0002-9654-105x

DOI: 10.36484/liberal.1335556

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 28, Sayı:111, Yaz 2023, ss.121-150.

Gönderim Tarihi: 31 Temmuz 2023 | Kabul Tarihi: 18 Eylül 2023

Giriş

Türkiye'nin dış politikası ve uluslararası eğitim stratejisi paralellik arz etmektedir. Dış politikada aktif olunan dönemlerde uluslararası eğitim faaliyetleri de etkili olmuş, uluslararası eğitim Türkiye'nin geleneksel dış politikasının en önemli tamamlayıcısı olmuştur. Uluslararası eğitim stratejisi Türkiye'ye Osmanlı Devleti'nden kalan bir mirastır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupa Türkiye'nin uluslararası eğitim stratejisinde hem öncelikli rota, hem de uzman eğitimciler için kaynak bölge olmaya devam ederken, 1940'larla birlikte Türkiye-ABD ilişkilerindeki artan ivme nedeniyle Türkiye'nin uluslararası eğitimindeki ağırlık Avrupa'dan ABD'ye kaymıştır.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Türk dış politikasını yönlendiren temel ilkeler bağımsızlık, statükoculuk ve Batıcılık olmuştur. Yeni kurulan Cumhuriyetin bağımsızlığını ve edimlerini korumak amacıyla Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden miras kalan denge siyaseti devam ettirilmek istenmiş, Lozan Antlaşması'yla oluşturulan statüko korunmaya çalışılmıştır. Batıcılık ise muasır medeniyet seviyesine ulaşmanın anahtarı olarak kabul edilmiş, kamu yönetiminden ekonomiye, hukuktan siyasete, toplumsal yaşamdan kültüre bütünüyle Batılı bir devlet olmak amaçlanmıştır. Dış politikada Batıya yönelimin yoğun olduğu ve sakin kalınan bu dönemde uluslararası eğitim ana gündemlerden birisi olmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı uluslararası sistemi kökten değiştirmiştir. Dünyanın Doğu-Batı şeklinde siyasi, ekonomik ve ideolojik bakımdan ikiye ayrıldığı, ABD ve SSCB hegemonyasının çarpıştığı bir siyaset ortamında Türkiye Batı bloğunda konumlanmıştır. Savaş süresince Batılı devletlerle yakın temasta kalmasına rağmen aktif tarafsızlık politikasıyla savaş dışı kalmayı başarabilen Türkiye, savaş sonrasında oluşan yeni uluslararası sistemi fırsata çevirmek istemiştir. 1950 seçimlerini kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti'nin Başbakanı Adnan Menderes SSCB tehdidine karşı güvenlik arayışının da etkisiyle önceki dönemlerdeki pasif dış politikayı terk etmiş, ABD'ye yakın işbirliği içerisinde Orta Doğu'da etkili olmak istemiştir. Siyasi, ekonomik, askerî alanlarda gelişen işbirliği ABD'nin Türk dış politikası üzerindeki etkisini de artırmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin uluslararası eğitim stratejisini de aktif bir biçimde kullandığı görülmektedir. Bir taraftan ABD'nin Fullbright bursluluk programına katılım anlaşması imzalanmış, diğer taraftan Batı bloğuna dahil olmayan ancak etki sahasında görülen coğrafyalarda ABD'nin BM üzerinden yürüttüğü kamu yönetimi faaliyetlerinin bir parçası olarak Türkiye'de TODAİE (1952) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) gibi İngilizce eğitim veren yükseköğretim kurumları açılmıştır. TODAİE ile Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinde

kamu yönetiminde reform gerçekleştirmek amacıyla eğitimler verilmiştir. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yine Orta Doğu'dan askerî personele NATO programları çerçevesinde eğitim verilmiştir. Dolayısıyla 1950'li yıllarda Türk dış politikasında uluslararası eğitim ABD etkisinde bir dış politika aracı olarak kullanılmış ve blok politikalarınca şekillenmiş, Türkiye ve Türkiye üzerinden Orta Doğu ülkelerinin Batıyla temaslarının artması, Batılı güvenlik, ekonomi ve kamu yönetimi anlayışının bu ülkelere aktarılması amaçlanmıştır.

Soğuk Savaş koşullarında ABD'yle yaşanan kısmî kriz anları dışında benzer saiklerle uygulanan uluslararası eğitim stratejisi 1990'da önemli ölçüde değişmiştir. Soğuk Savaşın sona erdiği, iki kutuplu sistemin çöktüğü 1990'lar Türkiye için büyük fırsatları beraberinde getirmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla Orta Asya ve Güney Kafkasya'da Türk cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanması, ayrıca Balkanlar ve Karadeniz civarında birçok Türk akraba ve soydaş toplulukla temasların başlaması Türkiye'nin bu coğrafyalara yönelik aktif dış politika uygulamasını da beraberinde getirmiştir. 1950'li yıllardan farklı olarak 1990'lı yıllarda Türkiye ABD'yle yakın ilişkileri sebebiyle değil, kendi ulusal çıkarları ve self-motivasyonla aktif bir dış politika uygulamış, Türk cumhuriyetler ve soydaşlarla Türklük, Türkçe, ortak tarih ve kültür üzerinden, eski Osmanlı bakiyesi olarak kabul edilen Balkanlar'la kültür ve tarih üzerinden ilişkileri geliştirmek istemiştir. Türkiye jeopolitik öneminden daha fazla jeokültürel yönüyle bu dönemde kültürel politikalara, yani kamu/kültür diplomasisine ağırlık vermiştir. Öncelikle Türk Cumhuriyetlerde alt yapı, restorasyon ve yardım faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla 1992'de TİKA kurulmuş, aynı yıl Türk cumhuriyetler ve akraba topluluklardan 10 bin gence Türkiye'de yükseköğretim imkânı tanıyan Büyük Öğrenci Projesi başlamıştır. Kazakistan'da Ahmet Yesevi Üniversitesi (1993) ve Kırgızistan'da Türk-Kırgız Manas Üniversitesi (1995) açılmış Türkiye'deki akademik birikim bu ülkelere aktarılmaya başlanmıştır. 1952'de açılan TODAİE faaliyetlerine devam ederken Polis Akademisi de dost ve müttefik ülkelerin kolluk gücü personeline eğitim vermeye başlamıştır. Sonuç olarak 1990'larda uluslararası eğitim aktif Türk dış politikasına paralel biçimde etkili kullanılmış, Türk dünyasıyla ve yakın çevre ülkelerle kültürel bağlar ve eğitim üzerinden ilişkilerin kültürel diplomasiyle gelişmesini sağlamıştır.

2000'li yıllar Türk dış politikası küresel sistemde meydana gelen değişimlere bağlı olarak kısmî farklılıklar içerse de genel karakter olarak aktif, girişimci, sorumluluk üstlenen, ulusal çıkarlarını önceleyen ama her halükârda küresel sisteme entegre olmaya gayret gösteren bir profil sergilemiştir. 2002'de başlayan AK Parti hükümetleri döneminde gerçekleşen ekonomik büyüme, üretim artışı, savunma sanayi ve teknolojik alanda millî üretim

hamleleri, aktif kamu diplomasisi ve nihayetinde dış siyasette çok yönlü ve etkili diplomasi girişimleri, Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve askerî bakımlardan Batı ile olan ilişkilerinin içeriğini ve düzeyini gözden geçirmesine neden olmuştur. Türkiye 2000'li yıllarda çok yönlü ve çok katmanlı bir dış politika izlemiştir. Bu politikanın ana sütunlarından birisi de uluslararası eğitim merkezli kamu/kültürel diplomasi olmuştur.

Özellikle 2010'lu yıllarda Türkiye kültürel diplomasiyi kurumsallaştırmıştır. 2007'de Yunus Emre Vakfı kurulmuş, böylece yurtdışında Türkçe ve Türk kültürünü öğretici ve tanıtıcı yaygın eğitim faaliyetleri yaygınlaşmıştır. 2010'da kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile bir taraftan yurtdışındaki Türkler, akraba ve soydaş topluluklara diaspora diplomasisi uygulanmış, diğer taraftan 1992'de başlayan Büyük Öğrenci Projesi güncellenerek ve daha kapsamlı hale getirilerek oluşturulan Türkiye Bursları YTB'ye bağlanmıştır. Son olarak 2016'da Türkiye Maarif Vakfı kurularak yurtdışında okul öncesinden üniversite eğitimine kadar eğitim her alanında örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde uluslararası eğitim sadece öğrencilerin ve sivillerin örgün ve yaygın eğitimine yönelik olmamış, dost ve müttefik ülkelerin askerî ve polis personelinin eğitimine devam edilmiş, ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın mesleki eğitim merkezi olan Diplomasi Akademi'yle yabancı diplomatik personele de Türkiye'de eğitim verilmiştir. 2010'lu yılların aktif, girişimci ve oyun kuran dış politikasında uluslararası eğitim Türkiye'nin "Afrika Yılı", "Yeniden Asya Girişimi" politikalarının da merkezini teşkil etmiştir.

Türk dış politikasında köklü değişimlerin yaşandığı, inisiyatif alınan, aktif dış politika uygulanan 1950'li, 1990'lı ve 2010'lu yıllarda uluslararası eğitim Türk dış politikasının vazgeçilmez ve öncelikli dış politik araçlarından birisi olmuştur. Bu yıllarda uluslararası eğitim öğrenci ve akademisyen hareketliliğinden daha fazlasını ifade etmiştir. Uluslararası eğitim devletlerin yumuşak güç unsurlarından kültürel diplomasi olarak temas kurulan uluslararası öğrenciler ile askerî, diplomatik ve siyasi elitlere verilen meslekî eğitimle birlikte Türkçenin öğretimi, Türk kültürünün ve Türkiye'nin tanıtımı için de kullanılmıştır. Ayrıca uluslararası eğitim sürecinde Türk ve uluslararası öğrenciler arasındaki etkileşim ve karşılıklı kültür aktarımı samimiyet bağları kurulmasına, köklü ve uzun vadeli ilişkiler geliştirilmesine de katkı sunmaktadır. Türkiye uluslararası eğitimle yakın coğrafyasında nüfuz alanı oluşturmakta, radikalleşmeyi engellemekte, uluslararası toplumun desteğini kazanmaktadır. Daha da önemlisi Türkiye gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kültürel köprü karakterinin de etkisiyle çevresindeki istikrarsız

coğrafyanın istikrara kavuşmasında, normalleşmesinde de uluslararası eğitimi bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır.

Dış Politika Aracı Olarak Uluslararası Eğitim

Uluslararası eğitim günümüzde yurtdışı eğitimi, öğrenci hareketliliği ve bursluluk programları, uluslararası okullar, sınır aşan kampüsler, uluslararası akreditasyon ve müfredat programlarıyla anılmaktadır. Özellikle yükseköğretimde hareketlilik konusu gündemi meşgul etmekte olup, okul öncesi, ilk ve orta öğretimde uluslararasılaşma, yaygın eğitim faaliyetleri veya siyasi, askerî ve entelektüel elitlerin eğitimi göz ardı edilmektedir. Uluslararası eğitimin farklı milletler, kültürler, değerler ve kurumlar arasında eğitim alanında işbirliğini, etkileşimi ve ilişkiyi ifade ettiği göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası eğitimin hedef kitlesinin, yani muhatabının 7'den 77'ye her yaştan ve gruptan, her statüden ve meslekten kişiler olduğu fark edilebilir.

Uluslararası eğitimin ana aktörü devlettir. Günümüzde her ne kadar özel eğitim kurumlarının sayısında artış gözleniyor olsa da, eğitim politikaları devletlerin egemenlik hakları konusunda oldukça hassas olduğu, başka otoritelerle paylaşmaya pek sıcak bakmadığı bir alandır. Eğitim devletlerin kuruluş, gelişim ve değişim süreçlerinde önemli stratejik araçlarından birisi olmuştur. Ulusal eğitimle devlet kimlik kazandırmakta, siyasi sadakati teşvik etmekte, uyumlu bir ulusal kültür oluşturmakta, vatandaşlarını ulusal bilinç etrafında kenetlemektedir (Akgün, 2022: 33). Ulusal eğitimin kişi üzerindeki etkisinin bilincinde olan devlet uluslararası eğitimi de belirli kurallar, kontenjanlar, sınırlar çerçevesinde uygulamaktadır. Bir taraftan kendi vatandaşının uluslararası eğitim için yurtdışına gitmesinde kontrollü ve korumacı davranırken, diğer taraftan diğer ülke vatandaşlarına uluslararası eğitim hizmeti verirken olabildiğince yakın ilişki kurmaya ve etkilemeye gayret etmektedir. Çünkü uluslararası eğitim insan hayatının her alanını doğrudan etkileyen, toplumsal ve kültürel hayatını, mesleki kariyerini belirleyen bir süreçtir.

Küreselleşme beraberinde getirdiği kozmopolit anlayışla eğitimi de dönüştürmektedir. Küreselleşmenin piyasa şartlarına etkisiyle her alanda artan rekabet, ülkeleri yenilikleri takip edebilmek, diğer deneyimleri tecrübe edebilmek, bilgi birikimini kendi ülkesine aktarabilmek, beşerî sermayesini güçlendirmek amacıyla uluslararası eğitime yönelmektedir. Günümüzün rekabetçi sisteminde yabancı nitelikli öğrencileri seçmek ve kendi öğrencilerinin dil ve mesleki becerilerini yükseltmek için devletler uluslararası eğitime ağırlık vermektedir.

Uluslararası eğitimin meslekî kazanım ve kişisel gelişim yönü dışında, uluslararası öğrenci hareketliliğinin oluşturduğu piyasa nedeniyle ekonomik, eğitim sürecinde farklı uluslardan insanların bir araya gelip etkileşimi nedeniyle kültürel ve bütün bu dinamikleri stratejik bir yaklaşımla bir dış politika olarak uygulanması bakımından siyasi yönleri de bulunmaktadır. Eğitim insanı, insan toplumu, toplum ülkeyi, ülke ise bulunduğu coğrafyayı etkiler. Bu nedenle uluslararası eğitim toplumlar üzerinde kalıcı etkiler bırakabilecek bir dış politika aracı olarak kullanıma müsaittir.

Uluslararası eğitimin toplumları etkileme ve yönlendirme kapasitesi uluslararası sistemde etkili olmak isteyen, nüfuz alanı oluşturmak veya sahip olduğu nüfuz alanını genişletmek isteyen ülkeleri cezbetmektedir. Soğuk Savaş'la birlikte uluslararası eğitimin bir dış politika aracı olarak kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. ABD ve SSCB başta olmak üzere ülkeler kendi bloğundaki veya yakın ilişki halindeki diğer ülkelerle sosyal etkileşimi artırmak, ortak hareket etmek ve nüfuz alanlarını genişletmek için uluslararası eğitimin imkânlarından faydalanmıştır. Soğuk Savaş dönemi uluslararası eğitim Doğu-Batı bloğu ülkelerinin blok politikalarına sadakatlerini, bağlılıklarını ve uyumunu artırmak için kullanılmıştır. ABD'nin 1946'da uygulamaya başladığı Fullbright programı tam olarak bunu amaçlamıştır. Fullbright programı ABD'nin SSCB'ye karşı Avrupa'yı yeniden kalkındırma ve bir blok halinde hareket etme girişimleri olan Marshall ve Truman (1947) yardımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, Avrupa'da ABD'yle irtibatlı bir entelektüel kitle ve bürokratik elit yetiştirmeyi, ABD'de eğitim alan bursiyerlerin demokrasi, piyasa ekonomisi ve modernleşme politikalarını özümseyip bu fikirleri kendi ülkelerine taşımalarını (Haniff, 1981: 25), ABD'li öğrencilerin de Avrupa'da eğitimleri esnasında Avrupa'yı yakından tanımalarını amaçlamıştır. Programın yirminci yılında performansına yönelik bir değerlendirmede, Fullbright'tan asıl beklentinin eğitimde başarı oranını yukarıya çekmekten ziyade, ABD'nin diğer uluslarla ilişkisine ne ölçüde katkı sunduğunun daha önemli olduğu belirtilmiştir (Rosenzweig, 1966: 280). Fullbright ABD'nin entelektüel ve bilimsel birikimini diğer ülkelerle paylaşarak eğitimde kaliteyi yükseltmeye yönelik bir girişim olduğu kadar, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi SSCB'yi çevreleme politikasının, liberal uluslararası sistem kurma ve küresel entelektüel elitler yetiştirme politikasının da bir vasıtasıdır (Brogi, Scott-Smith, Snyder, 2019).

Uluslararası eğitimin bir devletin ideolojik, stratejik, siyasi ve kültürel ideolojisini ve söylemlerini uluslararası kamuoyuna anlatmak, uluslararası kamuoyunu etkilemek, uluslararası kamuoyunun kendi politikalarına uyumlu hareket etmesini sağlamak amacıyla stratejik bir dış politika aracı olarak kullanılması kamu/kültürel/eğitim diplomasisi kavramlarıyla incelenmektedir.

Bir devletin fikirlerini, ideallerini, kurumlarını ve kültürünü iletişim kanalları vasıtasıyla uluslararası kamuoyuna aktarması süreci (Tuch, 1990: 3; Nye, 2003: 10) olan kamu diplomasisinde eğitim yarının karar alıcılarının, kanaat önderlerinin, entelektüel elitinin yetiştirilmesi, diğer uluslarla güven esaslı samimi ilişkiler kurulmasının temini bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bir yumuşak güç ve kamu diplomasisi aracı olarak uluslararası eğitim, devletler tarafından nüfuz alanlarını şekillendirme, kendilerine yakın coğrafyalardaki insanlara ulaşma ve bu insanları kendi ulusal hedefleri yönünde mobilize etmek için kullanılmaktadır (Akgün, 2022: 35).

Bu amaçla 19. yüzyıldan itibaren siyasi, askerî ve ekonomik bakımdan güçlü devletler yaygın ve örgün eğitimde uluslararası faaliyetlere ağırlık vermeye başlamıştır. Fransa'nın 1883'te Alliance Française'yi kurmasıyla başlayan, İngiltere'nin British Council (1934), Çin'in Konfüçyüs Enstitüsü (2004) şeklinde devam eden kültür merkezleriyle yaygın eğitim alanındaki uluslararası eğitim faaliyetlerine Türkiye 2007'de Yunus Emre Vakfı'yla dahil olmuştur. Uluslararası örgün eğitim faaliyetlerinde ise tarihi coğrafi keşiflere kadar götürmek mümkündür. Büyük devletlerin deniz aşırı topraklardaki çalışanlarının (expat) eğitim ihtiyacını karşılamak amacıyla kurduğu okullar, zamanla misyoner okullarının, devamında ise seküler uluslararası okulların ilk nüvesini teşkil etmiştir. Bu gelenekten gelen Yurtdışında Fransızca Eğitim Ajansı (AEFE), Yurtdışı Alman Okulları Merkezi (ZfA) ve Denizaşırı İngiliz Okulları (BSO) günümüz uluslararası okullar piyasasında yaygın resmi eğitim kurumları olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Türkiye de 2016'da Türkiye Maarif Vakfı'nı kurarak uluslararası okullar sisteminde söz sahibi olmaya başlamıştır (www.turkiyemaarif.org, 2023).

Buraya kadar aktarılan uluslararası öğrenci değişim ve bursluluk programlarında, kültür merkezlerinde verilen yaygın eğitimde, uluslararası okullarda verilen örgün eğitimde, eğitim hizmeti veren ülke (menşe ya da kaynak ülke) muhatap uluslararası öğrencilere eğitim hizmeti sunarken, aynı zamanda kendi dilini, kültürünü, tarihini ve toplumsal sosyolojisini de aktarmaktadır. Bu sayede uluslararası öğrencilerin menşe ülkeyle empati kurması ve sempati geliştirmesi, karşılıklı hoşgörünün oluşması beklenmektedir. İkincisi, uluslararası eğitim farklı uluslar arasında karşılıklı etkileşime neden olarak, varsa siyasi ve ideolojik gerilimleri azaltmaya, ilişkileri geliştirmeye katkı sunmaktadır. Üçüncüsü, uluslararası eğitimle menşe ülke farklı ulusların siyasi, askerî ve kültürel elitlerini yetiştirme fırsatına kavuşmaktadır. Aynı eğitim sisteminde yetişen farklı uluslardan kişilerin kalkınma, işbirliği, güvenlik gibi süreçlere bakışı da benzerdir. Dördüncüsü, uluslararası eğitimde farklı uluslardan bir araya gelen öğrenciler mezun olduklarında dönemdaşlık

ve okuldaşlık bağlarıyla uluslararası bir network kurabilmektedir. Beşincisi, uluslararası eğitim esnasında menşe ülkeyi bizzat tanıyan öğrenciler, o ülke hakkında uluslararası medyada yürütülen kara propaganda, yalan haber ve bilgi kirliliğine karşı kendi kamuoyunu doğru bilgiyle beslenmektedir. Alıncısı, uluslararası eğitim kozmopolit ve küreselleşmeci zihniyete uygun yeni nesiller yetiştirilmesinde oldukça etkili bir araçtır.

Günümüzde dünya genelinde yükseköğretimdeki öğrenci sayısının 250 milyon olduğu tahmin edilmekte, 2040'ta 600 milyon olması beklenmektedir. Bu öğrencilerin 6,5 milyonu ise kaliteli ve nitelikli eğitim amacıyla başka bir ülkede eğitim görmektedir. Yani yükseköğretimde uluslararası öğrenci hareketliliği %2,6'dır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinde tercih edilen ilk beş ülke ise ABD %15, İngiltere %9, Avustralya %7, Almanya %6 ve Kanada %5 olmakta (OECD, 2022: 230), uluslararası öğrencilerin tercihinde İngilizce konuşulan ülkeler %50 ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ise yükseköğretimde uluslararasılaşma alanında yaptığı çalışmalarla uluslararası öğrencilerin tercih ettiği ilk on ülke arasında yer almaktadır. Türkiye'de okuyan uluslararası öğrenci sayısı 2000'de 18 bin, 2020'de 185 bin (OECD, 2021: 222) iken, 2022'de 301549 (YÖK, 2023a) olmuştur. Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin %49'u komşu ülkelerden gelmektedir. Bölgesel dağılıma bakıldığında ise Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin %72'si Asya, %12'si Avrupa kökenlidir (OECD, 2022: 231). Bu göstergelere bakıldığında Türkiye'nin özellikle son yirmi yılda yükseköğretimde gerçekleştirdiği yatırımlar neticesinde uluslararası eğitimin önemli cazibe merkezlerinden, eğitim rotalarından birisi haline geldiği görülmektedir. Türkiye'nin avantajlı olduğu uluslararası öğrenci hareketliliğinin bir de katma değeri yani piyasası bulunmaktadır. 2020 yılında ABD uluslararası eğitim piyasasında %15'le zirvede yer alırken, ABD'yi %9'la İngiltere, %7'yle Avustralya, %6'yla Almanya, %4'erle Çin, Fransa ve Kanada takip etmiş, Türkiye'nin payı ise %3 olmuştur (OECD, 2022: 230). Bu rakamlar küresel rekabetçilik düzeyi ciddi oranda artan, Çin ve Hindistan'la birlikte yükselen piyasa ekonomisine sahip Türkiye'nin ilerleyen dönemlerde yükseköğretim piyasasındaki payını daha da geliştireceğini göstermektedir (Demiral, Kar, 2022: 113). Küresel ölçekte etkili ülkelerle birlikte hem uluslararası öğrenci sayısı hem finansal getirisi bakımından Türkiye'nin ilk onda yer alması bir devlet politikası olarak uluslararası eğitim konusundaki başarısını göstermektedir.

Türkiye'nin uluslararası eğitim tecrübesi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde modernleşme ve ıslahat girişimleriyle Avrupa'ya askerî ve mülkî öğrenci göndermesine, Avrupa'dan ise tecrübeli eğitimciler getirmesine dayanmaktadır. Türkiye de kurulduğu ilk yıllarda muasır medeniyetler seviyesine erişme, toplumsal, ekonomik ve idari kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla

yurtdışından uzman heyetleri davet etmiş, eşzamanlı olarak yurtdışına öğrenci göndermiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında uluslararası eğitim beşerî sermayenin güçlenmesi, uluslararası işbirliği fırsatlarını değerlendirmek ve yurtdışından bilgi birikimini Türkiye'ye aktarmak için kullanılmıştır.

1950'lerde Türk dış politikasının seyrine uygun olarak uluslararası eğitim, Türkiye'nin Batı ittifakına yerleşmesi ve uyumlaşması, ayrıca Türkiye'nin Batı adına bölge ülkelerini Batı'ya uyumlaştırma faaliyetlerini sağlamak amacıyla bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır. Türkiye Fullbright programına dâhil olmuş, TODAİE kurularak Türkiye Batılı kamu yönetimi felsefesini Orta Doğulu ülkelerin bürokratlarına öğretmiş, TSK üzerinden yine bölgede Batıyla müzahir ülkelerin askerî personeli eğitilmiştir.

1990'lar ise Türkiye'nin görece özerk politikalar uyguladığı yıllardır. Bu yıllarda Türkiye uluslararası eğitimi kendi ulusal çıkarlarına uygun aktif dış politikasının önemli bir aracı olarak kullanmıştır. Türk cumhuriyetlere ve soydaş topluluklara yönelik Büyük Öğrenci Projesi, Kazakistan ve Kırgızistan'da üniversiteler açılması, Polis Akademisinin dost ve kardeş ülkelerden polislere eğitimler vermesi, dönemin dış politikasındaki Orta Asya ve Balkanlar açılımının en önemli tamamlayıcısı olmuştur.

2010'lu yıllarda bir dış politika aracı olarak uluslararası eğitim Türk dış politikasında kültürel diplomasi, diaspora diplomasisi, çevre bölge ülkelerinin siyasi, askerî ve akademik elitlerinin yetiştirilmesi, mevcut diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla Türkiye'nin aktif ve girişimci dış politikasıyla paralel bir şekilde kullanılmıştır. Yunus Emre Enstitüsü, YTB, Türkiye Maarif Vakfı'nın kurulması, Türkiye Bursları Programı, Millî Savunma Üniversitesi, Polis Akademisi ve Diplomasi akademisinde işbirliği içerisindeki ülkelerin asker, polisi ve bürokratlarının eğitilmesi Türkiye'nin 2000'li yıllardaki girişimci ve aktif dış politikasıyla uyum ve paralellik göstermiştir.

Osmanlı'dan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Uluslararası Eğitimin Dış Politika Aracı Olarak Kullanımı

Osmanlı Devleti'nde iç ve dış siyasetle eğitim politikaları paralel ilerlemiştir. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren bir taraftan Maverâünnehir, Buhara, Semerkant, Kahire, Şam, Horasan, Bağdat gibi ilim merkezlerinden alimleri İstanbul'a davet etmiş ve böylece İslâm coğrafyasındaki ilmî birikimi Osmanlı medreselerine aktarmış, diğer taraftan alimlerini Anadolu ve daha uzak coğrafyalara ilim tahsili için göndermiştir. Bu çift yönlü seyahatler Osmanlı ilim hayatını zenginleştirmiştir (İpşirli, 2021: 162). İstanbul merkezli bu ilim

ve eğitim hareketliliği Osmanlı medreselerini (özellikle Fatih ve Süleymaniye Medreseleri) birer cazibe merkezine dönüştürmüş, Osmanlı medreseleri Osmanlı toprakları dışından ilim tahsil etmek isteyen talebelerin akınına uğramış, Osmanlı medreselerinde yetişen alimler kendi memleketlerine hem tahsillerini tamamlamış, hem de Osmanlı devlet düzeni doktriniyle yetişmiş bir şekilde dönmüştür. Bu sayede Osmanlı düzeni fikri alimler vasıtasıyla halka da aktarılmıştır. Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda başlayan modernleşme ve ıslahat hareketlerinde uluslararası eğitim yine önemli bir strateji olmuştur. Askerî alanda başlayan tıp, ziraat, mühendislik gibi alanlarda devam eden modernleşme ve ıslahat hareketlerinde önce Avrupa'dan eğitimci subaylar ve uzmanlar getirilmiş, mühendishaneler gibi çağa uygun eğitim kurumları oluşturulmuş; ardından 1830'da yurtdışına öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Paris, Londra, Viyana ve Berlin yurtdışı eğitim için öne çıkan merkezler olmuştur. Avrupa bakışını, sosyolojisini ve siyasetini Osmanlı'ya getiren ilk grup 1830'da gidenler olmuştur. Bunları 1834, 1835, 1836 ve 1838'te başka gruplar takip etmiştir (Mardin, 2002: 239-241).

Osmanlı Devleti yurtdışına gönderdiği askerî ve mülki öğrencilerin başarısını artırmak amacıyla 1857'de Paris'te Mekteb-i Osmanî adında bir hazırlık okulu açmıştır. Osmanlı'nın yurtdışında açtığı ilk ve tek okul olan Mekteb-i Osmanî'de Avrupa'ya eğitime giden Osmanlı öğrencilerine dil eğitimi, temel matematik ve Fransız eğitim sistemine uyum için oryantasyon eğitimleri verilmiştir (Köse, 2019). Mekteb-i Osmanî sonrasında Osmanlı öğrencilerinin Fransız okullarında kabul alma oranlarının arttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte istenilen seviyeye bir türlü erişilememesi gerekçesiyle 1864'te kapatılmıştır. Mekteb-i Osmanî, Osmanlı'nın uluslararası eğitimi modernleşme ve ıslahat için önemli ve kullanışlı bir araç olarak kullandığı önemli bir girişim olmuştur.

Ancak Balkanlar'da ve Arap coğrafyasında yaşanan ayrılıkçı faaliyetler ve düzensizlik sadece Batı kaynaklı ıslahat girişimlerinin yetersiz olduğuna dair önemli bir kanaat oluşturmuş, Osmanlı Devleti kendi siyasi elitlerini yetiştirmek amacıyla okullar açmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid tarafından 1892'de açılan Aşiret Mekteb-i Hümayunu, halka açık eğitim kurumları olmayıp zamanında imparatorluk toprakları dâhilindeki Arap aşiretlere mensup çocukların eğitimini üstlenen özel eğitim kurumları olmuştur (Kodaman, 1991). İlerleyen zamanlarda Araplar dışındaki aşiretlerden çocukların da kabul edildiği Aşiret Mekteplerinde Türkçe öğretimi ve eğitim öğretimle birlikte devlete bağlılık ve sadakat gibi melekeler de öğrencilere aktarılmak istenmiştir (Gündüz, 2015: 85-86). Böylece hanedana ve saltanata gönülleri ısındırılmış olarak eğitimlerini tamamlayan gençlerin, aşiretlerinde söz sahibi olduklarında

Osmanlı otoritesine uygun hareket etmeleri beklenmiştir. Dolayısıyla Aşiret Mektepleri Osmanlı'nın çevre bölgelerdeki aşiretlerin ve grupların yöneticilerini İstanbul merkezli bir perspektifle eğittiği, İslamcılık ve Osmanlıcılık fikirleriyle kendisine müzahir siyasi elitler yetiştirdiği bir proje olmuştur. Aşiret Mektepleri sadece aşiretlere siyasi elitler yetiştirmekle kalmamış, aşiretlerden seçilen öğrenciler mezun olduktan sonra devlet kademelerinde de görev almaya hak kazanmıştır. Böylece devlet aşiretlerin sadakatini kazanmış, devletle barışık yaşamaları garanti altına alınmaya çalışılmıştır.

Sonuç itibarıyla, Osmanlı'nın son dönemlerinde uluslararası eğitim dış politikayla paralel seyretmiş, denge siyaseti yürütülen Fransa başta olmak üzere Avrupalı devletlerle eğitim alanında işbirliği yapılmış, Osmanlı'nın askerî ve mülkî kadrosu eğitim için yurtdışına gönderilmiştir. Bununla birlikte Batılı devletlerin Balkanlar'da ve Orta Doğu'da ayrılıkçı hareketleri kışkırtmasına karşılık bu bölgelerdeki aşiretlerin ve grupların siyasi elitlerinin çocukları devlet denetiminde Aşiret Mekteplerinde eğitilmiştir. Böylece Osmanlı uluslararası eğitimi bir taraftan modernleşme ve ıslahat girişimlerinin önemli bir aracı olarak kullanırken, bir taraftan dönemin Avrupa merkezli diplomasisine ayak uydurmak için, diğer taraftan da kendi toprak bütünlüğünü korumak ve merkezi otoriteyi tahkim etmek amacıyla kullanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok siyaset gibi uluslararası eğitim de Osmanlı'dan Türkiye'ye miras kalan konulardan birisidir. Bir taraftan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) çıkarılarak eğitimde birlik sağlanmaya çalışılmış, diğer taraftan Türk öğrencilerin yurtdışına eğitim amacıyla gönderilmesi 1929'da kabul edilen 1416 sayılı "Ecnebi memleketlere gönderilecek talebelere dair kanun" ile bir düzene kavuşturulmuştur. Yasal düzenlemeleri yurtdışından getirilen uzman raporları takip etmiştir. John Dewey, Alfred Kühne, Albert Malche gibi uzmanlar Türkiye'ye getirilmiş, eğitim sistemin yeniden yapılanması için raporlar yazdırılmıştır. John Dewey'in hazırladığı "Türkiye Maarifi hakkında rapor" öğretmenlerin yurtdışına öğrenci ve öğretmen gönderilmesini önermiştir (Dewey, 1939: 6). Albert Malche'nin raporu ise Türkiye'de üniversite reformuna giden süreci başlatmış, önce 1933'te İstanbul Darülfünun'u İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürmüş, 1946'da ise 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da uluslararası eğitim stratejisi uluslararası siyasete paralel şekilde seyretmiştir. ABD'yle gelişen diplomatik ilişkiler eğitim alanında da ABD'yle yakınlaşmayı beraberinde getirmiştir. Yurtdışına öğrenci gönderilmeye devam edilirken, millî eğitim sistemindeki reformlar ABD'li uzmanlara emanet edilmiştir. Böylece Osmanlı'nın son dönemlerinde etkili olan Fransız entelektüel ve eğitim yaklaşımı terkedilmiş, Amerikan eğitim sistemi Türkiye'de

yerleşmeye başlamıştır. Bu da Türkiye’de kıta Avrupası eğitilmiş eski kuşakla, ABD eğitilmiş yeni kuşak arasında bir gerilime neden olmuştur.

1950’ler: ABD Etkisinde Uluslararası Eğitim Stratejisi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye Doğu-Batı kutuplaşmasında Batı bloğunda konumlanarak ABD ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Truman ve Marshall yardımlarından (1947) faydalanan Türkiye, zamanla Batı bloğunun Sovyet tehdidine karşı en uç karakolu haline gelmiş, Türkiye-ABD işbirliği 1950’lerde daha da derinleşti. 1950-1960 Menderes Dönemi Türkiye’de liberal ve demokratik dönüşümün yaşandığı, Atatürk sonrası pasif dış politikanın terkedildiği aktif dış politikanın uygulandığı yıllardır (İnan, 1993: 45). Menderes hükümeti iç siyasette demokratikleşme ve ekonomik kalkınma hamleleri gerçekleştirirken, dış politikada Batı bloğunun sadık bir üyesi olarak politikalar uygulamıştır. Soğuk Savaşın tırmanma dönemi olan 1950’li ve 1960’lı yıllarda Türkiye hemen yanı başındaki SSCB tehdidine karşı 1952’de NATO’ya üye olmuş, Bağdat Paketi/CENTO (1955-1979) ve Balkan Paketi (1953-1960) gibi bölgesel güvenlik örgütlerine katılmış, 1959’da Avrupa Ekonomi Topluluğu’na (AET) ortaklık başvurusu yapmıştır. Menderes Hükümeti Sovyet yayılmacılığına karşı Orta Doğu’da etki alanı oluşturmak için ABD ile yakın işbirliği içerisinde olmaya gayret etmiştir. Türkiye’nin geçmişte ihmal ettiği Orta Doğu ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmek amacıyla ABD’yle ortak politikalar yürütmesi literatürde Amerikancılık, “Batı’nın çıkarlarını korumak” (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2002: 626-627) veya ABD’nin küresel ölçekli “big brother” politikasının Orta Doğu’daki uygulayıcısı olmak (Bağcı, 2001: 42) şeklinde de tanımlanmıştır. Bu dönemde Türk dış politikasında ABD etkisi tartışılmaz, ancak Türkiye’yi ABD politikalarının Orta Doğu’daki taşeronu gibi değerlendirmek de doğru değildir. 1950’lerde Türkiye’nin Batı bloğu içerisinde yer alması ideolojik nedenlerden değil, Türkiye’nin SSCB tehdidine karşı toprak bütünlüğünü koruma refleksinden ve ulusal çıkarlarından kaynaklanmıştır (Hale, 2013: 101-103). Türkiye kendi bölgesel etki alanını tahkim etmek için Batı bloğundaki istisnai konumunu kullanmıştır.

Türkiye’nin Orta Doğu’da ABD’yle ortaklaşa gerçekleştirdiği politikalarda uluslararası eğitim oldukça etkili bir alan olmuştur (Erken, 2021). ABD Türkiye ile gerçekleştirdiği eğitim işbirliği sayesinde hem Türkiye’nin kalkınmasına destek olmayı, hem Türkiye’nin Batı ittifakında konumlanmasının fikri temellerini toplumsal ve akademik zeminde yerleştirmeyi, hem de Türkiye üzerinden Orta Doğu’da akademik, kültürel ve bürokratik bir etki alanı oluşturmayı amaçlamıştır. Bu amaçlarla Türkiye’de ABD’nin tesiriyle eğitimde

köklü reformlar gerçekleşmiş, Ankara Fen Lisesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve TODAİE gibi kurumlar açılmıştır.

27 Aralık 1949'da ABD ile imzalanan antlaşma gereğince Türkiye'de bir Eğitim Komisyonu kurulmuş ve yükseköğretim dâhil eğitim politikalarında ABD gözetiminde reformlar başlanmıştır (Resmî Gazete [RG], 7460, 18 Mart 1950). Antlaşma uyarınca ABD Ankara Büyükelçisinin fahri başkanlığında dört Türk ve dört Amerikalı temsilciden oluşan Eğitim Komisyonunun en önemli icraatlarından birisi Fullbright programı olmuştur. 13 Mart 1950 tarihli 5596 sayılı kanun çerçevesinde çalışmalarına başlayan Türkiye Fullbright Eğitim Komisyonu (Türkiye-ABD kültürel mübadele komisyonu) Türk ve Amerikan halkları arasında eğitim ve kültürel değişim yoluyla ortak bir anlayış geliştirmek için Türkiye'den ABD'ye eğitim için öğrenci ve akademisyen gönderilmesini, ABD'den de Türkiye'ye akademisyen getirilmesini amaçlamıştır. Fullbright Türkiye resmî web sayfasına göre, bugüne kadar toplam 6500 Türk ve Amerikalı öğrenciyle akademisyene burs olanağı sağlanmıştır (www.fullbright.org.tr, 2023). Fullbright'ın ABD dış politikasındaki önemini göstermesi bakımından, bugüne kadar program çerçevesinde 140 ülkeden 250 bin kişi karşılıklı olarak faydalanmış ve bunların 41'i kendi ülkelerinde hükümet ve devlet başkanı olmuştur (Notable Fullbrighters, 2023). Binlercesinin de kendi ülkelerinde bürokrat ve akademisyen olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin de bu programa dâhil edilmesi ABD için oldukça stratejik bir politika olduğunu göstermektedir.

1949'da oluşturulan eğitim komisyonunun girişimleriyle, Türkiye ile Birleşmiş Milletler (BM) arasında 1951'de imzalanan Teknik Yardım Antlaşmasına ek bir protokolle 8 Mayıs 1952'de Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) kurulmuştur. Türkiye'de kamu reformunu sağlayacak kadroları yetiştirmeyi ve Orta Doğu'dan bürokratları eğitmeyi amaçlayan TODAİE'de eğitim vermek amacıyla ABD başta olmak üzere yurtdışından önemli sayıda akademisyen ve eğitmen Türkiye'ye gelmiştir. Turhan Feyzioğlu, Münici Kapani, Şerif Mardin, Nermin Abadan Unat gibi isimler bu dönemde TODAİ bünyesinde akademik faaliyetlerde bulunmuş, ardından Türkiye'de kamu yönetimi disiplininin önemli şahsiyetleri olmuştur. 1958'de çıkarılan 7163 sayılı kanunla TODAİ bilimsel, idari ve mali özerkliğini kazanarak müstakil bir kurum haline gelmiştir (RG, 9947, 5 Temmuz 1958). 9 Temmuz 2018 tarihli 703 sayılı KHK'nın 125. maddesiyle ise 7163 sayılı kanun yürürlükten kaldırılarak, YÖK Genel Kurulunun 12 Temmuz 2018 tarihli ve 455 sayılı kararıyla her türlü taşınmazı, yayın hakları ve arşivi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'ne devredilmiştir.

TODAİE'yle Türkiye'de ve Orta Doğu'da kamu yönetimi disiplininin oluşması hedeflenmiştir. Ayrıca, Amerikan kamu yönetimi ekolüyle TODAİE'de eğitim alan Türk ve yabancı bürokratlar Soğuk Savaş şartlarında kendi hükümetlerinde önemli görevler üstlenmeye aday kişilerden seçilmiştir. Böylece Soğuk Savaş koşullarında Batı bloğu içinde kamu yönetimi alanında da ortak bir ideoloji sağlanması amaçlanmıştır. Türkiye bu dönemde, TODAİE'de Orta Doğu'dan gelen yabancı bürokratların eğitimini üstlenmiş, kendi ülkelerinde yönetim kademelerinde görev alan bu bürokratlar vasıtasıyla Orta Doğu'nun Batı'yla uyumlaşmasına katkı sunmuş, Batı bloğunun Orta Doğu'da etki alanı oluşturma stratejisine uluslararası eğitim vasıtasıyla önemli katkı sunmuştur.

1950'lerde Türkiye sadece çevre ülkelerin bürokratik elitlerini değil askerî elitlerini de yetiştiren uluslararası eğitim programları gerçekleştirmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 1935'te yabancı askerî personele askerî eğitim vermeye başlamıştır. Türkiye'nin dost ve müttefik ülkelerle yaptığı ikili askerî işbirliği antlaşmalarına dayanılarak uygulanan eğitim programlarında yabancı askerî personele TSK bünyesindeki enstitüler, harp okulları ver yüksekokullarda askerlik, liderlik ve yöneticilik eğitimi verilmeye başlanmıştır (Çelik, 2022: 195-196). Türkiye'de eğitim alan misafir askerî personel (MAP) askerî eğitimle birlikte Türkçe öğrenmekte Türkiye'yi tanımakta, Türkiye'de kurduğu arkadaşlıklarla Türkiye'yle gönül bağı kurmakta; buna karşılık eğitim veren Türk subaylar da MAP'ların kültürlerini tanıma fırsatı bulmaktadır. Dolayısıyla eğitimi veren-alan askerî personel arasındaki etkileşim kültürel diplomasi uygulaması olmaktadır. Soğuk Savaş döneminde MAP'lara verilen eğitimin diğer bir boyutu ise NATO askerî eğitim doktrininin de bölge ülkelerine taşınmasıdır. Bu anlamda Türkiye bölge ülkelerinin Batı'yla yakın işbirliği yapmaları bakımından normalleşmelerinde önemli rol oynamıştır.

Türkiye ayrıca, 1950'li ve 1960'lı yıllarda bir taraftan imzaladığı ikili antlaşmalarda mütekabiliyet esaslı, diğer taraftan tek taraflı hükümet burslarıyla yurtdışından uluslararası öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Örneğin Türkiye-İrak Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'nın (1946) 3 numaralı protokolüyle iki ülke arasında Eğitim İşbirliği Komisyonu kuruldu ve bu Komisyonun 1950 tarihli toplantısı gereğince iki ülkeden beş öğrenci karşılıklı olarak burslu şekilde üniversite eğitimine gönderildi (RG, 7787, 17 Nisan 1951). Buna benzer başka ülkelerle yapılan ikili antlaşmalarla özellikle 1960'lı yıllarda Türkiye'ye hükümet burslarıyla uluslararası öğrenci gelmeye başladı.

1950'lerde Türkiye Soğuk Savaşın güvenlikçi ortamında ABD ile siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal yakınlaşmasını eğitim alanında da sürdürerek, Batı bloğunun siyasetini ve etkisini uluslararası eğitim vasıtasıyla kendi çevresindeki

ülkelere taşıdı. Dolayısıyla bu dönemde Türk dış politikasında uluslararası eğitim stratejisinin motivasyonu blok politikalarınca şekillenmiştir.

1990'lar: Self-motivasyonla Uluslararası Eğitim Stratejisinde Dönüm Noktası

Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılmasıyla başlayan SSCB'nin dağılma süreci 26 Aralık 1991'de resmen tamamlanmış, SSCB yönetimi sona ermiş, Rusya dâhil on beş yeni devlet ortaya çıkmıştır. Böylece, Soğuk Savaş sürecinde SSCB tehdidi altında Batı'yla entegre politika üreten Türkiye için yeni bir gerçeklik ortaya çıktı. Bu yeni gerçeklikte Sovyet tehdidi ortadan kalkmış, Güney Kafkasya ve Orta Asya'da Türk devletler ortaya çıkmış, Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya'da birçok Türk soydaş ve akraba toplulukla irtibat kurma fırsatı oluşmuştu. En önemlisi Soğuk Savaş sone ermiş, katı blok politikalarına uyma zorunluluğu ortadan kalkmış, Türkiye için görece daha özerk politikalar uygulama fırsatı hâsıl olmuştur.

Bu dönemde Türkiye'nin Orta Asya ve Orta Doğu ülkeleri için model ülke olmasına yönelik iki farklı yaklaşım söz konusudur. Birincisi Batı menşeli olup, Orta Asya'daki Müslüman Türk cumhuriyetlerin kalkınması için Türkiye'yi örnek almaları gerektiğini savunan "Türk modeli" söylemidir. Andrew Mango Türkiye'nin demokrasi kültürü ve liberal ekonomi yönetimini örnek göstererek (1993: 726-728), Paul Henze SSCB'nin dağılması sonrası oluşan yeni jeopolitik şartların oluşturduğu fırsata vurgu yaparak (1992: 1-3), Ian Lesser ve Graham Fuller (1993) ise özellikle Türkiye'nin Orta Asya cumhuriyetleriyle var olan kültürel bağlarının önemine değinerek "Türk modeli" söylemini gündeme taşıdı. Her üç öneride Türkiye'ye biçilen rol, Batı ittifakı içerisinde kalarak ve Batı'ya entegre dış politika yürüterek bir model ülke olması olmuştur. İkincisi, Türkiye menşeli "Türk modeli" ise Turgut Özal'ın "21. yüzyıl Türk yüzyılı olacaktır" (TBMM Tutanak Dergisi, 1991: 8) ve Süleyman Demirel'in "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" (TBMM Tutanak Dergisi, 1993: 32) söylemlerinde manasını bulan, Türkiye'nin kültür, dil, din ve tarih bağlarıyla bağlı olduğu Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu'yu kapsayan jeokültürel kapasitesine gönderme yapan bir politikadır. Türkiye'nin ulusal menfaatlerinin gereği olarak uygulanan aktif dış politika, Türkiye'nin 1990'lara kadar neredeyse diplomatik ilişki kurmadığı Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar'daki Türk, soydaş ve akraba topluluklarla resmî ilişki kurmayı, kültürel bağları tamir etmeyi, kültür ve eğitim temelinde çok yönlü ilişkiler geliştirmeyi hedefledi.

Türkiye'nin uyguladığı self-motivasyon kaynaklı, aktif ve revizyonist dış politikada küresel sistemdeki değişimler etkili olmakla birlikte, iç siyasette yaşanan değişim de dış politikanın gidişatı üzerinde oldukça belirleyici oldu (Hale, 2013: 135-136). Özal'ın cumhurbaşkanlığı dönemine (1989-1993) denk gelen küresel ölçekli büyük değişim, Özal tarafından fırsata çevrilmek istendi. Bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ı resmen tanıyan ilk devlet Türkiye olmuş, 1992'de her ülkeyle karşılıklı olarak Büyükelçilikler açılmış, diplomatik ilişkiler son derece hızlı bir şekilde gelişmiştir (Karpas, 2012: 172). Özal Türkiye'nin yakın çevresinde etnik, din, dil, tarih, kültür temelinde ortak paydayı paylaşan coğrafyada etkili olması gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle Özal'ın Balkanlar ve Orta Asya gezileri Türkiye'de ve uluslararası kamuoyunda çok konuşuldu. Özal o güne kadar sadece jeopolitik konumuyla anılan Türkiye'nin jeokültürel önemini de ortaya koymuştur. Türk dünyasıyla kültürel bağları yeniden kurmak amacıyla 1992'de Türk Cumhuriyetlerden, Balkanlardan ve Rusya topraklarından Türk ve akraba topluluklardan 10 bin genci kapsayan Büyük Öğrenci Projesi (BÖP) başlatılmıştır.

BÖP'ün yasal temelleri 1983'e dayanır. 12 Eylül askerî darbesi öncesi üniversitelerdeki gerilim ve olaylar nedeniyle uluslararası öğrencilerin Türkiye'ye gelmesinde ve Türkiye'de eğitim görmesinde sorunlar ortaya çıkmış, Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısında ciddi azalma yaşanmıştır. Hem Türkiye'yi yeniden uluslararası öğrenciler için cazip hale getirmek hem de uluslararası öğrenci alımını, bursluluk durumlarını ve eğitim süreçlerini kontrol ve koordine etmek amacıyla 14.10.1983 tarihli ve 2922 sayılı "Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin kanun" çıkarılmıştır (RG, 18196, 19 Ekim 1983). 2922 sayılı kanunla Türkiye'ye gelen öğrenciler "yabancı uyruklu öğrenci" olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Kanunla yabancı hükümetlerle yapılan anlaşmalarla veya kendi imkanlarıyla yükseköğrenim için Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin işlemlerin takibi amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı başkanlığında diğer kamu kurumlarından da temsilcilerin yer aldığı bir Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur.

BÖP Türk Cumhuriyetleri ile Türk soydaş ve akraba toplulukların yetişmiş insan gücü ihtiyacını karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç uluslararası bir nesil yetiştirmek, Türkiye Türkçesini öğretmek ve Türk kültürünü tanıtmak, böylece Türk dünyasında kalıcı kardeşlik ve dostluk kurmak amacıyla uygulamaya konulmuş prestijli bir projedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2009: 157-158). Başlangıçta beş Türk Cumhuriyetini ve muhtelif akraba ve soydaş toplulukları kapsayan proje 2011 yılında 57 ülke ve topluluğa ulaşmıştır. Proje 1992'de başladığında 10 bin öğrenciye Türkiye'de ön lisans,

lisans ve lisansüstü eğitim imkânı tanımayı amaçlamış, ilk sene 10 bin kontenjan düşünülse de 8197 kontenjan tahsis edilmiş, bunun 5695'i kullanılmıştır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'a 1400'er, 34 farklı Türk akraba ve soydaş topluluğa ise her biri için ayrı ayrı belirlenmiş şekilde toplam 1197 kontenjan tahsis edilmiştir (Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2005: 136-138). 1993'te Tacikistan da BÖP'e dahil edilmiştir. Projeye 1993'te 5220, 1994'te 2165, 1995'te 2060, 1998 sonrasında ise her yıl 1500-1600 civarında kontenjan tahsis edilmiştir (YÖK, 2005: 137).

BÖP Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemi fırsata çevirme, yeni bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlere destek olma stratejisinin en önemli parçası olmuştur. Buna karşılık projenin ilk yıllarında eğitimlerini başarıyla tamamlayan öğrenci sayısı düşük kalmıştır. 1992-2004 yılları arasında proje kapsamında 33363 kontenjan tahsis edilmiş, bunun 25492'si kullanılmış, ancak 6961'i yükseköğrenimine devam etmiştir (YÖK, 2005: 138). Projenin ilk on yılı değerlendirildiğinde, kontenjan tahsis edilen öğrencilerin sadece %27'sinin eğitime devam etmesi düşük bir orandır. Bunda 1990'lara kadar birbiriyle temas kurmamış farklı Türk toplumlarından gençlerin ilk kez kültürel etkileşime giriyor olması, Türk cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin Türkçe becerilerinin düşük olması ve ilk-orta öğrenimlerini SSCB eğitim sisteminde almış olmaları, hatta önemli sayıda öğrencinin Türkiye'ye eğitim için değil çalışmak, yaşamak ve Avrupa'ya geçiş yapmak için gelmiş olmaları gibi birçok etken sıralanabilir. Bütün bunlara karşılık Türkiye %27'lik düşük devam ve mezuniyet yüzdesine rağmen BÖP'ü ısrarla sürdürmüştür. Buradan Türkiye'nin bu projeden öncelikli beklentisinin akademik performanstan ziyade Türk toplumları arasında iletişim kurmak ve etkileşim sağlamak olduğu çıkarımı yapılabilir.

1990'larda Türkiye dost ve müttefik ülkelerin kolluk kuvvetlerine de eğitim vermiştir. Bu eğitim sayesinde mesleki açıdan yetiştirilen yabancı polis personel Türkçe ve Türkiye hakkında da bilgi sahibi olup ülkesine dönmüştür. Eğitim süresince kurulan arkadaşlık bağları, samimiyet ve güven ülkeler arasındaki polisiye konularda işbirliğini de kolaylaştırıcı etkilere yol açmaktadır. Daha da önemlisi, Türk doktrininde eğitim alan yabancı polis personel, bu eğitim esnasında öğrendiği metotları kendi ülkesinde uygulamakta, Türkiye'nin güvenlik doktrinini de kendi ülkesine taşımaktadır (Çelik, 2022: 199-200). Türkiye'de Polis Akademisinde verilen eğitimlerde 1991-2018 yılları arasında 24 ülkeden 1198 yabancı uyruklu öğrenci Polis Amirleri Eğitim Merkezinde, 50 yabancı uyruklu öğrenci ise lisansüstü eğitim görmüştür (Polis Akademisi, 2023). Polis Akademisindeki örgün eğitim dışında, 3-6 aylık kısa süreli uzmanlık eğitimlerinde ise 1997-2018 yılları arasında 75 ülkedeki polis teşkilatlarına toplam 2140 eğitim faaliyeti gerçekleştirilmiş olup, bu

faaliyetlerde 34913 yabancı uyruklu polis eğitim görmüştür (Polis Akademisi, 2023). Polis Akademisinde son üç yılda örgün eğitim alan yabancı uyruklu polis personel sayıları 2020'de 1224, 2021'de 2421 ve 2022'de 2655 şeklinde gerçekleşmiştir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2023: 145). Bütün bu eğitim faaliyetleri Erasmus+ Anlaşması imzalanan on altı yabancı polis akademisi ve yirmi ülkeyle imzalanan karşılıklı işbirliği antlaşmalarına dayanılarak uygulanmaktadır (Polis Akademisi, 2023).

Türkiye akademik alanda da Türk Cumhuriyetlerle ilişkileri geliştirmek istemiş, 1992'de Ankara'da Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi düzenlemiştir. Birinci Zirvesi'nin en önemli çıktısı, Türkiye ve Kazakistan arasında 1992'de imzalanan Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Antlaşmasıyla ili ülkenin ortak bir üniversite kurması kararlaştırılmış, 30 Haziran 1993'te Almatı'da imzalanan işbirliği sözleşmesiyle Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi kurulmuştur (RG, 21729, 15 Ekim 1993). 1995'te Bişkek'te düzenlenen Üçüncü Zirve'nin sonunda ise, Türkiye ve Kırgızistan arasında 30 Eylül 1995'te İzmir'de imzalanan antlaşma ile Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi kurulmuştur (RG, 22675, 23 Haziran 1996). Her iki üniversite Türkiye ile Kazakistan ve Kırgızistan arasında akademik işbirliğinin ana aktörleri olmuştur. Öğrenci ve akademisyen değişimi, müfredat desteği gibi süreçler sayesinde Türkiye Kazakistan ve Kırgızistan yükseköğretimine önemli akademik ve finansal destekler sağlamıştır.

1990'larda Türkiye küresel sistemde meydana gelen büyük siyasal değişimleri fırsata çevirmeyi amaçlayarak kültürel nüfuz alanını genişletmeye yönelik uluslararası eğitim faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bunların önemli kısmı BÖP çerçevesinde önlisans, lisans ve lisansüstü eğitim verilmek amacıyla Türk, soydaş ve akraba topluluklardan getirilen öğrencilerden; diğer bir kısmı ise dost ve müttefik ülkelerden eğitim için getirilen yabancı uyruklu polis personelden oluşmuştur. Bu eğitimlerde meslekî ve profesyonel eğitim verilirken, bir taraftan da Türkçe öğretilmiş, Türkiye tanıtılmış, samimi bağlar kurulmuştur. Türkiye'nin bu dönem uyguladığı uluslararası eğitim stratejisi ağırlıklı olarak kültürel diplomasi bağlamında şekillenmiştir.

2010'lar: Uluslararası Eğitim'in Türk Dış Politikasının Vazgeçilmez unsuru haline gelmesi

2002'den itibaren iktidar olan AK Parti hem iç hem dış siyasette önemli değişimlere imza attı. İç siyasette Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik sürecinde demokratikleşme paketleri, askerin siyaset üzerindeki vesayet etkisini sona erdirmeye ve siyaseti sivilleştirme, alt yapı yatırımları ve sanayide millileşme öne çıkan

önemli değişimler olmuştur. Dış siyasette ise 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Irak ve Afganistan müdahaleleri, Arap halk hareketleri (Arap baharı süreci), Koronavirüs pandemisi, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna Savaşı, 1 Mart Tezkeresi ve ABD ile yaşanan krizler, DEAŞ, PKK/PYD/YPG, FETÖ gibi uluslararası terör örgütleriyle mücadelede Batı ile yaşanan krizler, İslam düşmanlığı ve Türk düşmanlığı, Avrupa'da artan aşırı milliyetçilik, Neoliberal küresel ekonomik sistem krizi, küresel sistemde yaşanan Batıdan Doğuya uluslararası güç intikali süreci, uluslararası kontrolsüz göçmen hareketliliği, Afrika'da askerî darbeler gibi küresel siyasette yaşanan köklü değişimler ve olaylar bu dönem Türk dış politikasını da doğrudan etkiledi.

Küresel sistemde yaşanan büyük krizler 2000'li yıllarda tek düze bir Türk dış politikası uygulanmasını da imkânsız kılmıştır. Bu nedenle AK Parti dönemi Türk dış politikasını üç alt başlıkta ele almak mümkündür. 2002-2010 döneminde Türkiye uluslararası sistemle uyumlu, AB üyeliğine yoğunlaşmış, İran-İsrail-Suriye gibi uluslararası krizlerde arabuluculuk rolü üstlenen, bölgesinde istikrar sağlayıcı bir ülke olarak konumlanmış; 2010-2015 döneminde Arap halk hareketleriyle başlayan istikrarsızlık ve güvensizlik ortamında inisiyatif olarak ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla Batı dışı bölgesel güçlerle de ilişki kurmaya başlamış; 2015 sonrasında ise gerek 15 Temmuz darbe girişimi gerek PKK/PYD/YPG terörüyle mücadelede kendisine destek sağlamayan Batı'yla ilişkisini gözden geçirmiş, çok yönlü ve katmanlı işbirliği modelleri geliştirmiş, küresel ölçekte etkili bir bölgesel güç olma iddiasıyla aktif, girişimci ve insani bir dış politika uygulamıştır. Kamu diplomasisi bu dönemin en önemli dış politika uygulaması olmuş, uluslararası eğitim de en önemli dış politika stratejilerinden birisi olmuştur.

Türkiye bölgesel ve çevre ülkelerle olan tarihî ve kültürel bağlarını geliştirmek, yurtdışındaki Türk, soydaş ve akraba topluluklarla temasını güçlendirmek, daha önce ihmal edilen uluslararası kamuoyuyla temas kurmak amacıyla yumuşak güç unsuru olan kamu diplomasisini dış politikasında ana gündemlerden birisi haline getirmiştir. Bu tercih Türkiye'yi uzun yıllar baskılayan, kendi ulusal sınırlarıyla sınırlandıran, Batı dışı ittifaklardan meneden, komşu ülkelerle temas kurmasını engelleyen ve kronikleşen "düşmanlık paranoyasının" yol açtığı pasif tutumdan kurtulmasını sağladı. Türkiye 1992'de Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'yla (TİKA), 2011'de Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı olarak ismi değişti, başlayan kamu diplomasisinde kurumsallaşma sürecine 2000'li yıllarda hız vermiş, 2007'de Yunus Emre Vakfı'nı kurmuş, Vakıf daha sonra 2009'da Yunus Emre Enstitüsü'nü (YEE) kurmuş, 2010'da Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığını (YTB), 2016'da ise Türkiye Maarif Vakfı'nı (TMV) kurmuştur. Böylece Türkiye etnik,

dil, din, kültür, tarih bakımından köklü bağları bulunan Türk, soydaş ve ak-raba topluluklarla birlikte bütün dünya kamuoyuyla insani yardım, kalkınma ve alt yapı yardımları, kültür ve en önemlisi eğitim faaliyetleri yoğun kamu ve kültür diplomasisi faaliyetleri vasıtasıyla temas kurmuştur.

2000’li yıllarda başlayan ve 2010’larda kurumsallaşarak derinleşen kamu diplomasisi uygulamaları Türkiye’nin aktif dış politikasının en önemli tamamlayıcısı durumundadır. Balkanlar, Güney Kafkasya, Orta Asya, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Sahra altı Afrika’da yoğun olmakla birlikte dünya genelinde yaygın kamu diplomasisi faaliyetleriyle Türkiye, farklı milletlerle temas kurmakta, kültürel etkileşim yaşamakta, kurduğu uzun süreli kültürel bağlarla Türkçe konuşan, Türkiye’yi tanıyan, Türkiye’ye dost uluslararası bir kamuoyu oluşturmakta, bölgesinde ve çevre coğrafyasında nüfuzunu ve diplomatik etkisini artırmaktadır. Uluslararası eğitim ise uluslararası kamuoyuyla 7’den 70’e temas kurulmasını sağlayan en etkili argüman olmaktadır.

Türkiye TİKA’yla başlayan kültürel diplomasi faaliyetlerini YEE ile uluslararası yaygın eğitime, YTB uhdesindeki Türkiye Bursları ve YÖK koordinasyonundaki Mevlâna ve Orhun değişim programıyla uluslararası eğitimde hareketliliğe, TMV ile de uluslararası örgün eğitime genişletmiştir. Bunlarla birlikte dost ve müttefik ülkelerin siyasi ve askerî elitlerini eğitmeye de devam etmiştir.

Bu çerçevede 2010’lu yıllarda Türkiye’nin uluslararası eğitimi bir dış politika aracı olarak kullandığı alanlar şunlar olmuştur: YTB, YÖK, Ulusal Ajans ve Türk Devletler Teşkilatı tarafından uygulanan Türkiye Bursları, Mevlâna, Erasmus, Orhun öğrenci değişim ve bursluluk programları; YEE’nin Türkçeyi ve Türk kültürünü yurtdışında yaymak için gerçekleştirdiği yaygın eğitim faaliyetleri; TMV’nin Türkiye adına yurtdışında okul öncesinden yükseköğrenime eğitimin her kademesinde gerçekleştirdiği örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri; YÖK’ün koordinasyonunda Türkiye’deki devlet üniversitelerinin yurtdışında kampüsler açması; MSÜ, Polis Akademisi ve Diplomasi Akademisi aracılığıyla çevre ülkelerin siyasi ve askerî elitlerinin yetiştirilmesi.

Bursluluk ve öğrenci hareketliliğinde en önemli program Türkiye Bursları olmuştur. 1992-2011 arasında MEB uhdesinde uygulanan BÖP, 2012 itibarıyla Türkiye Bursları olarak YTB bünyesinde yürütülmeye başlanmıştır. 2014’te yayımlanan Türkiye Bursları Yönetmeliği (RG, 29033, 17 Haziran 2014) ise bugün dünyanın en kapsamlı bursluluk programı olan Türkiye Burslarının usul ve esaslarını belirlemiştir. 2012’de 42 bin başvuru yapılan programa 2022’de 171 ülkeden 165 bin başvuru gerçekleşmiştir. Temmuz 2023 itibarıyla 15472 uluslararası öğrencinin aktif olarak faydalandığı

Türkiye Bursları programından bugüne kadar 150 bin uluslararası öğrenci mezun olmuştur (YTB, 2023). Türkiye Bursları çerçevesinde her yıl 4-5 bin öğrenciye burs verilmektedir. BÖP'ten farklı olarak Türkiye Bursları programı akademik performansa da ağırlık vermiştir. Bursiyer öğrencilerin lisansüstü tez konularının seçimi, uluslararası öğrenci akademisi, uluslararası öğrenci stajı gibi uygulamalar programın başarısını artırmaktadır. Türkiye Bursları programının ilk yıllarında %40-50 civarında olan mezuniyet oranı, yukarıda bahsedilen girişimlerle bugünlerde %70-80 seviyelerine ulaşmıştır (Atabaş, 2022: 310). Türkiye Bursları programı mezun dernekler uygulamasıyla da kurumsallaşmasını güçlendirmektedir. 2011'de BÖP'e 57 ülkeden 10 bin öğrenci başvururken, 2012'de Türkiye Bursları Programına 100 ülkeden 42 bin öğrenci başvurmuştur. Bu sayı 2022'de 171 ülkeden 165 bin başvuru olarak gerçekleşmiştir. Türkiye Burslarının hitap ettiği ülke sayısındaki bu artış ve dünya genelindeki kapsam Türkiye'nin dış politika uygulamalarına önemli fırsatlar sunmaktadır.

Küresel bir marka haline gelen Türkiye Bursları dışında Erasmus, Mevlâna ve Orhun öğrenci değişim programları, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı bursları, İslam Kalkınma Bankası bursları gibi öğrenci hareketliliğine katkı sağlayan programlar da Türkiye'nin uluslararası eğitim stratejisinde önemli araçlar olmaktadır. Türkiye 2004'ten itibaren Erasmus programına katılmaya başlamış, 2011'de ise Mevlâna değişim programını başlatmıştır. Orhun değişim programı ise Türk Devletler Teşkilatı bünyesinde işleyen bir programdır. YÖK verilerine göre 2019-2023 yılları arasında Erasmus programı kapsamında 14.797, Mevlâna programı kapsamında 855 uluslararası öğrenci Türkiye'ye gelmiştir (YÖK, 2023b). Ayrıca sadece 2020-2021 eğitim öğretim döneminde Türkiye'de 175 üniversitede 2107 yabancı uyruklu akademisyen istihdam edilmiştir (YÖK, 2022). Diyanet İşleri Başkanlığınca uygulanan Uluslararası İlahiyat Programı, başta Avrupa olmak üzere ABD ve Avustralya'dan gençlere Türkiye'de altı farklı ilahiyat fakültesinde yükseköğrenim görme imkânı veriyor. Ekim 2022 verilerine göre bu programdan 823 öğrenci mezun olmuş, 518'i ise 2022-2023 eğitim öğretim döneminde istifade etmeye devam etmiştir (Argun, 2022: 248). Türkiye Diyanet Vakfı ise Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi programıyla yurtdışından gençlere "konuk öğrencilik" kapsamında Türkiye'deki 9 farklı İmam-Hatip okulunda eğitim görmeleri için burs sağlamaktadır. Ekim 2022'ye kadar bu program kapsamında 2070 öğrenci mezun olmuş, 95 ülkeden 1042 konuk öğrenci ise 9 farklı okulda öğrenim görmeye devam etmektedir (Argun, 2022: 249).

Yunus Emre Enstitüsü 2009'da yurtdışında Türkçeyi ve Türk kültürünü yaygın eğitim faaliyetleriyle öğretmeye ve tanıtmaya başladı. Temmuz 2023

itibarıyla YEE'nin 50 ülkede 60 eğitim merkezinde Türk dili, edebiyatı, mutfağı, sosyal hayatı üzerine kurslar düzenlemektedir (Yunus Emre Enstitüsü [YEE], 2023a). Ayrıca YEE 2011'den itibaren diğer ülkelerin ilk ve ortaokullarında Türkçe'nin seçmeli yabancı dil olarak öğretildiği Tercihim Türkçe programını uygulamaktadır. 2011-2012 eğitim öğretim döneminde 39 okulda 1100 öğrenciyle başlayan programa 2020-2021'de 200 okulda 11367 öğrenci katılmıştır (YEE, 2021: 145). Mayıs 2023'te YEE tarafından yapılan açıklamaya göre, kurulduğu günden bugüne değin YEE'de 15 milyon yabancıya Türkçe öğretilmiştir (YEE, 2023b).

Türkiye ilk kez Türkiye Maarif Vakfı'yla uluslararası öğrencilere yönelik yurtdışında örgün ve yaygın eğitim faaliyeti vermeye başlamıştır. 17 Haziran 2016'da TBMM'de kabul edilen 6721 sayılı kanunla kurulan TMV, Türkiye adına yurtdışında örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş bir kamu vakfıdır. Bir kamu vakfı olarak özel hukuk tüzel kişiliği ve kamu hukuku tüzel kişiliği özelliklerini birlikte barındıran TMV, kamu vakfı statüsünün kazandırdığı esneklikle yurtdışında okul öncesinden yükseköğretime eğitimin her kademesinde eğitim hizmeti vermektedir (Çelik, 2023). TMV'nin öncelikli hedef kitlesi faaliyette bulunduğu ülkenin gençleri olmak üzere, üçüncü ülke vatandaşları ve Türk vatandaşları da TMV okullarında eğitim alabilmektedir. Faaliyet yürütülen ülkenin yerel müfredatıyla birlikte Cambridge ve IB gibi uluslararası müfredatlar da kullanan TMV, kendi öz müfredatı olan Uluslararası Maarif (IM) programını da geliştirmektedir. TMV okullarında uygulanan bütün müfredatlarda Türkçe seçmeli yabancı dil olarak öğrencilere öğretilmekte, Türk kültürü ve medeniyeti dersi de verilmektedir (Türkiye Maarif Vakfı [TMV], 2022). Dolayısıyla TMV okullarında eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler eğitim süresince Türkçe becerileri kazanmakta, Türk kültürünü öğrenmekte, Türkiye'yi tanıyan ve Türkiye'ye dost gençler olarak mezun olmaktadır. Temmuz 2023 itibarıyla TMV'nin 51 ülkede 447 eğitim kurumu bulunmaktadır (TMV, 2023). Dünyanın dört bir tarafındaki 447 eğitim kurumunda 52 bin öğrenciye eğitim hizmeti veren TMV, bugün Türkiye'nin en etkili kültürel diploması aygıtı durumundadır.

TMV sadece kültür/eğitim diploması olarak değil, bizzat Türkiye'nin terörle mücadele politikalarında da rol üstlenmektedir. Her ne kadar bir eğitim kurumu olsa da, Türkiye'nin FETÖ'yle mücadelesinde TMV oldukça etkili bir kurumdur. Türkiye'nin FETÖ'yle mücadelesinin uluslararası eğitim ayağını oluşturan TMV, yurtdışındaki FETÖ iltisaklı okulların kapatılması için yoğun diplomatik girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimler neticesinde FETÖ iltisaklı okulları kimi ülkeler kapatıp millileştirdi, kimileri kapatıp TMV'ye devretti, kimileri kapatmamasına rağmen TMV'ye yeni okul açma izni verdi,

kimileri ise kapatmadığı gibi henüz TMV'ye de okul açma izni vermedi (Akgün ve Çelik, 2022: 340-341). Kurulduğu günden Temmuz 2023'e kadar 226 FETÖ iltisaklı okul TMV girişimleriyle kapatılmış ve Vakfa devredilmiştir. TMV girişimleri neticesinde ilgili ülkelerce kapatılan, millileştirilen ve TMV'ye devredilenler bir arada değerlendirildiğinde, ABD ve Batı Avrupa hariç dünya genelindeki FETÖ iltisaklı okulların %75'i kapatılmıştır (Akgün ve Çelik, 2022: 341). Bu anlamda FETÖ'nün en önemli finansal kaynağı ve eleman devşirme aparatı olan yurtdışındaki okullar ağı önemli bir darbe almıştır.

Terörle mücadeleyle birlikte uluslararası radikalleşmeye karşı da Türkiye uluslararası eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Arap halk hareketleri sonrasında Suriye'de yaşanan istikrarsızlık ve iç savaş neticesinde oluşan otorite boşluğu DEAŞ ve PKK/PYD/YPG gibi terör örgütlerinin Suriye'nin kuzeyine konuşlanma girişimlerini beraberinde getirmişti. Kendi ulusal güvenliğini de tehdit eden bu hareketliliğe karşı Türkiye uluslararası hukukun kendisine tanıdığı yetkiyle Suriye'nin kuzeyindeki terör örgütlerini bölgeden temizlemek amacıyla Fırat Kalkanı (2017), Zeytin Dalı (2018) ve Barış Pınarı (2019) askerî operasyonlarını gerçekleştirecek, El-Bab, Cerablus, Afrin, Azez, İdlib ve civarındaki bölgelerde kontrol alanı oluşturdu. Düzensizliğe, teröre ve radikalleşmeye karşı bölgedeki etkisini sürdüren ve bölgenin yeniden yapılanmasına ağırlık veren Türkiye, bu bölgede eğitim faaliyetlerine de destek olmaktadır. MEB ve TMV'nin ortak girişimleriyle bu bölgedeki okulların ihtiyaçları karşılanmakta, öğretmenlerin ve öğrencilerin ders materyalleri temin edilmektedir (TMV, 2019: 30). Böylece Türkiye Suriye'nin kuzeyindeki otorite boşluğunun yol açtığı terör ve radikalleşmeye karşı güvenlik tedbirleri olarak, yeniden imar faaliyetleriyle bölgeyi normalleştirerek, uluslararası eğitim desteği sağlayıp gençlerin eğitilmiş fertler olmasını sağlayarak bölgenin radikalleşmesine karşı önemli bir mücadele vermektedir.

Yükseköğretimde uluslararasılaşmanın kurumsallaşması ise YÖK koordinatörlüğünde gerçekleşmektedir. Ahmet Yesevi ve Manas Üniversiteleri Türkiye'nin Orta Asya açılımının bir sonucu iken, Galatasaray Üniversitesi (1992), Türk-Alman Üniversitesi (2008) ve Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (2017) Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle gerçekleştirdiği ikili antlaşmalarla kurulan, karşılıklı tecrübe aktarımına dayanan girişimlerdir. 15.08.2017 tarihli ve 694 sayılı KHK ile 2547 sayılı Yükseköğretim kanununa eklenen Ek-39. madde ise, ilk kez Türkiye'deki devlet üniversitelerine yurtdışında kampüs açma, akademik birimler kurma imkânı tanımıştır. Bu kanun değişikliği ile Gaziantep Üniversitesi Suriye El-Bab'da iktisadi ve idari bilimler fakültesi, Azez'de İslamî ilimler fakültesi, Afrin'de eğitim fakültesi açmıştır (RG, 30908, 4 Ekim 2019). Ayrıca Sağlık Bilimleri Üniversitesi kendi kuruluş kanununa

dayanarak Somali Mogadişu'da Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Bilimleri Fakültesi (RG, 31157, 16 Haziran 2020), Suriye Çobanbey'de tıp fakültesi, Halep'te ise sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu açmıştır (RG, 31387, 6 Şubat 2021). Devlet üniversiteleri dışında özel girişimler olmasına rağmen YÖK tarafından tanınan ve diploma denkliği verilen Bosna Hersek'teki Uluslararası Saray Bosna Üniversitesi ve Kuzey Makedonya'daki Uluslararası Balkan Üniversitesi de Türkiye'nin uluslararası yükseköğretim stratejisinde önemli rol oynamaktadır. Bu iki üniversitenin mütevelli heyetleri Türkiye menşelidir.

2000'li yıllarda yabancı diplomat ve askerî personel eğitimleri artarak devam etmiştir. 1950'lerde başlayan MAP eğitimleri 25 Temmuz 2016 tarihli ve 669 sayılı KHK ile Millî Savunma Üniversitesi (MSÜ) çatısı altında verilmeye başlanmıştır. İlgili KHK ile TSK'da kuvvet komutanlıkları bünyesinde askerî eğitim veren enstitüler, harp okulları ve meslek yüksekokulları MSÜ hizmet birimleri olmuştur. 1935'te başlayan MAP eğitimlerinden 2021 yılı sonu itibarıyla 47 ülkeden 4518 MAP istifade etmiştir (Millî Savunma Bakanlığı, 2022: 53). MSÜ'deki örgün eğitimler dışında yurtdışında verilen eğitimler dahil edildiğinde TSK 2021 yılı sonunda 61 dost ve müttefik ülkeden 40115 MAP'a eğitim vermiştir (www.tsk.tr, 2023).

Türkiye sadece yabancı askerî ve polis personele değil diplomatlara da eğitim desteği sunmuştur. Dışişleri Bakanlığı mensuplarının temel ve hazırlayıcı eğitimlerini, hizmet içi faaliyetlerini planlayarak yürüten kurum olan Diploması Akademisi'nde yabancı diplomatlara da eğitim verilmektedir. Diploması Akademisinde verilen eğitimler iki ana başlıktan oluşmaktadır: Uluslararası genç diplomatlar eğitim programı ve yabancı diplomatlara yönelik ikili eğitim programı. Uluslararası genç diplomatlar eğitim programı, SSCB'nin dağılması sonrasında bağımsızlıklarını kazanan Türk cumhuriyetlerin genç diplomatlarına eğitim vermek amacıyla 1992'de başlamış, zamanla genişleyerek uluslararası kapsamı artmıştır. Özellikle 2000'li yıllarda artan hacmiyle program kapsamında bugüne kadar 5 kıtadan 135 ülkeden 1255 yabancı genç diplomat (35 yaş altı) bu program kapsamında eğitim almıştır (Diploması Akademisi, 2023). Ayrıca Türkiye'yle ikili mutabakat çerçevesinde diplomatlarının eğitilmesini talep eden ülkelere de eğitim desteği sunulmaktadır. 2021 yılı sonu itibarıyla yabancı genç diplomat ve ikili eğitim programları kapsamında Diploması Akademisinde yüz yüze ve çevrimiçi olacak şekilde 2901 yabancı diplomata eğitim verilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022: 5).

Sonuç

Türkiye'nin uluslararası eğitim performansı dış politikasıyla paralellik arz etmiştir. Türkiye'nin Batıyla entegre dış politika yürüttüğü dönemlerde uluslararası eğitim stratejisi Batı etkisi altında şekillenmiş, 1930'larda başlayan ABD ve Avrupalı uzmanlarca hazırlanan raporlar Türk eğitim sistemini ve uluslararası eğitim stratejisini belirlemiştir. 1990'lar ve 2010'lu yıllarda ise kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bir taraftan Batıyla ilişkilerini sürdürürken diğer taraftan Türk cumhuriyetler, Orta Doğu, Balkanlar, Afrika, Latin Amerika ve Rusya ile ilişkilerini geliştirerek dış politikasını zenginleştiren, çok katmanlı bir profil sergileyen Türkiye uluslararası eğitimi çok etkili bir dış politika aracı kullanmıştır. Bugün Türkiye uluslararası öğrenci hareketliliğinde küresel ölçekte tercih edilen ilk on ülke arasında yer almakta, uluslararası eğitim piyasasında yine önemli paya sahip olmaktadır. Daha da önemlisi Türkiye sadece uluslararası eğitimden faydalanan edilgen bir ülke değil, uluslararası eğitim içeriği üreten, okul öncesinden yükseköğretime eğitimin her kademesinde örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri gerçekleştiren, dünyanın en kapsamlı bursluluk programı olan Türkiye Bursları'nı aksatmadan uygulayan, küresel ölçekte etkili Fullbright, Erasmus, Mevlana ve Orhun gibi öğrenci ve akademisyen değişim programlarının ana aktörü olan, dost ve müttefik ülkelerin askerî, polis, bürokrat ve diplomat personellerine eğitim veren bir ülkedir. Bütün bu kazanımlar uluslararası eğitimi dış politikayla uyumlu kullanabilme kapasitesinin sonuçlarıdır.

Uluslararası eğitimi dış politikayla uyumlu kullanma becerisi Türkiye'ye Osmanlı Devleti'nden miras kalmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde uyguladığı denge siyaseti, Avrupalı devletler sisteminin bir parçası olma, modernleşme ve ıslahatta Avrupalı yöntemler uygulama politikaları uluslararası eğitimde de Avrupa'yla entegre olunmasını beraberinde getirmiştir. Osmanlı'nın askerî ve sivil bürokrat kadrosunun yönetici sınıfı eğitim için Avrupa'ya gönderilmiştir. Osmanlı bu dönemde ayrıca kendi inisiyatifiyle kendi topraklarındaki aşiretlerin Osmanlı'ya bağlılıklarını da sürdürebilmek amacıyla Aşiret Mektepleri kurmuş, bu mekteplerde Orta Doğu'dan aşiretlerin ve sonrasında diğer coğrafyalardaki tebaaların gençlerinin eğitim almaları, eğitimle birlikte Osmanlı'ya sadık nesiller yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Osmanlı'nın Avrupa'yla kurduğu eğitim ilişkileri devam ettirilmiştir. Ayrıca Avrupa ve ABD'yle artan dış politika eğitim alanında da işbirliğini beraberinde getirmiş, Türk millî eğitim sisteminin reformunda ABD'li ve Avrupalı uzman davet edilerek raporlar

hazırlamaları istenmiş ve bu raporlar doğrultusunda Avrupa'ya öğrenci ve öğretmen gönderilmeye devam edilmiştir.

Soğuk Savaşın ve blok politikalarının yeni başladığı, güvenlik endişelerinin en üst seviyede olduğu 1950'lerde Türkiye için ABD birçok alanda güvenilir ve yakın işbirliği kurulması gereken bir ülke olarak konumlanmıştı. ABD'nin bu etkisini Türkiye'nin dış politikasında ve uluslararası eğitim stratejisinde görmek mümkündür. Türkiye Fullbright programına katılmış, böylece Türkiye'nin akademik ve bürokratik elitleri ABD ekolüyle yetişmeye başlamış, bu da Türkiye'de Fransız-ABD ekollerinin kısmi çatışmasına yol açmıştır. ABD'nin Batı bloğunun hamiliğini üstlendiği dönemde BM üzerinden Türkiye'de TODAİE açılmış, Türkiye ABD kamu yönetimi anlayışının Orta Doğu bölgesine taşınmasında önemli bir üs olmuştur. Benzer girişim askerî alanda da yaşanmış, Türkiye bölge ülkelerinin askeri personeline eğitim vermeye başlamıştır. Sonuç olarak 1950'lerde Türk dış politikasında uluslararası eğitim stratejisinin motivasyonu Batı bloğu politikalarınca şekillenmiştir.

1990'lar ise Türkiye'nin yeni oluşan küresel sistemde inisiyatif almak istediği, fırsatları değerlendirmeye çalıştığı, siyasi ve ekonomik kapasitesi el verdiğince kendi dış politikasını uygulamaya çalıştığı bir dönem olmuştur. Özal'ın "21. yüzyıl Türk yüzyılı olacaktır" ve Demirel'in "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" hedefleriyle Türkiye Orta Asya'dan Balkanlara ve Orta Doğu'ya kadar geniş bir coğrafyada jeokültürel kapasitesini kullanmak istemiştir. Dil, din, tarih, kültür, toplumsal hayat gibi birçok ortak paydanın paylaşıldığı bu coğrafyalara kendisini model ülke sunan Türkiye, bu dönemde Türkiye Bursları programının selefi konumundaki Büyük Öğrenci Projesi'ni başlatmış, Kazakistan ve Kırgızistan'la imzalanan ikili antlaşmalarla Hoca Ahmet Yesevi ve Türk-Kırgız Manas Üniversitelerini açmış, Polis Akademisi'nde yabancı polis memurlarına eğitim vermeye başlamıştır.

2010'lu yıllar Türkiye'de AK Parti hükümetinin büyük değişimlere imza attığı, Batı ittifakında yer almakla birlikte dış politikasında yeni açılımlar gerçekleştirdiği, bölgesel bir güç olarak ideolojik değil stratejik işbirlikleri kurduğu yıllardır. Türkiye çok taraflı ve çok katmanlı dış politikasının sonucunda bir taraftan ABD diğer taraftan Rusya'yla işbirliği gerçekleştiren, Afrika, Latin Amerika ve Güney Asya'da nüfuz alanını genişleten, Türk dünyasında işbirliğini Türk Devletler Teşkilatı'nın kurulmasında başrolü alarak gerçekleştiren, Balkanlar'daki işbirliğini ağını bütün bölgeye yayan bir ülke konumundadır. Bu girişimci, aktif ve etkili dış politikasının en önemli kaynağı ise, Türkiye'nin sert gücü ile yumuşak gücünü bir arada kullanma kabiliyeti olmuştur. Türkiye bu dönemde uluslararası eğitimi oldukça etkili bir

dış politika aracı olarak kullanmıştır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinde, örgün ve yaygın uluslararası eğitimde YÖK, YEE, YTB ve TMV gibi kurumlarının etkili kullanmış, Türkiye Bursları programını dünyanın en kapsamlı bursluluk programına dönüştürmüş, Erasmus ve Fullbright gibi etkili uluslararası değişim programlarında istifade ederken Mevlana ve Orhun değişim programlarını sisteme dahil etmiş, yurtdışında Türk üniversitelerin kampüs açmasını sağlayacak yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş, MSÜ, Polis Akademisi ve Diploması Akademisi'yle dost ve müttefik ülkelerin askeri, polisiye, akademik, bürokrat ve diplomat personellerinin eğitimini üstlenmiştir.

Türkiye 1950'li, 1990'lı ve 2010'lu yıllardaki aktif dış politikasında uluslararası eğitimi oldukça kullanışlı ve etkili bir dış politika aracı olarak kullanmıştır. Uluslararası öğrencilere ve kamu personellerine yönelik gerçekleştirdiği bütün uluslararası eğitim faaliyetlerinde kamu diplomasisi öncelikli strateji olmuştur. Bu faaliyetlerle Türkiye bir taraftan nitelikli ve kaliteli eğitim hizmeti sunarken, diğer taraftan uluslararası öğrencilere Türkçe öğretmiş, Türk kültürü, Türkiye'nin tarihi, sosyal ve toplumsal yapısı hakkında ilk elden bilgi aktarmıştır. Böyle bu öğrencilerin ve personellerin Türkiye'yi tanıyan, Türkiye'ye müzahir, Türkiye'deki paydaşlarıyla arkadaşlık networkleri kuran kişiler olarak kendi ülkelerine dönmeleri, ülkelerinde üstlenecekleri görevlerde Türkiye lehine kanaat kullanmaları sağlanmak istenmiştir. Türk dış politikasında uluslararası eğitim sadece kamu diplomasisi olarak değil, FETÖ gibi terör örgütleriyle mücadele, DEAŞ, PKK/PYD/YPG gibi terör örgütlerinin oluşturduğu radikalleşmeyle mücadelede de bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır. Son olarak uluslararası eğitim Türkiye'nin dahil olduğu ittifakların ortak çıkarları bağlamında ve Türkiye'nin nüfuz alanının tahkiminde de dış politikasının önemli bir uygulama alanı ve aracı olmuş, 2023 yılında ilan edilen "Türkiye Yüzyılı" perspektifinin de en önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir.

Kaynakça

- Akgün, B. (2022). Ulus devletlerin yükselişi eğitimde uluslararasılaşmayı nasıl etkiledi?. Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.). *50 soruda eğitimin uluslararasılaşması ve Türkiye içinde* (s. 31-38). Ankara: Altınbaş Üniversitesi.
- Akgün, B. ve Çelik, M. (2022). Türkiye Maarif Vakfı: FETÖ ile eğitim yoluyla yurtdışında mücadele. Burhanettin Duran ve Cem Duran Uzun (Ed.). *15 Temmuz sonrası Türkiye: Siyaset, hukuk, dış politika, güvenlik içinde* (s. 311-344). Ankara: SETA.
- Argun, S. (2022). Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın yurtdışı eğitim hizmetlerinin amaçları ve kapsamı nelerdir?. Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.). *50 soruda eğitimin uluslararasılaşması ve Türkiye içinde* (s. 245-252). Ankara: Altınbaş Üniversitesi.

- Atabaş, A. (2022). Türkiye Bursları Programının Türk üniversitelerinin uluslararasılaşmasına etkileri nelerdir?. Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.). *50 soruda eğitimin uluslararasılaşması ve Türkiye içinde* (s. 308-318). Ankara: Altınbaş Üniversitesi.
- Bağcı, H. (2001). *Türk dış politikasında 1950'li yıllar*. 2. Baskı. Ankara: Metu Press.
- Brogı, A., Scott,-Smith, G. and Snyder, D. (Eds.) (2019). *The legacy of J. William Fullbright: Policy, power and ideology*. University press of Kentucky.
- Çelik, M. (2021). International schools in the context of cultural diplomacy: Actors and new approaches. Birol Akgün ve Yusuf Alpaydın (Eds.), *Education policies in the 21st century: Comparative perspectives içinde* (s. 161-190), Singapore: Palgrave Macmillan.
- Çelik, M. (2022). Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yabancı personele verilen eğitimlerin uluslararasılaşmaya etkileri nelerdir?. Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.). *50 soruda eğitimin uluslararasılaşması ve Türkiye içinde* (s. 195-200). Ankara: Altınbaş Üniversitesi.
- Çelik, M. (2023). Flexibility and advantages of Turkish Maarif Foundation in global education market due to its hybrid structure. *Adam Academy Journal of Social Science*, 13, 1, 127-150.
- Demiral, M. ve Kar, M. (2022). Uluslararası eğitimin ekonomik boyutları nelerdir?. Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.). *50 soruda eğitimin uluslararasılaşması ve Türkiye içinde* (s. 102-113). Ankara: Altınbaş Üniversitesi.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye maarifi hakkında rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/928/197000571.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (11.06.2023)
- Dışişleri Bakanlığı (2022). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 2021 yılı idare faaliyet raporu*. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2021-idare-Faaliyet-Raporu.pdf> (10.07.2023)
- Diplomasi Akademisi (2023). Uluslararası genç diplomatlar eğitim programı. <http://diab.mfa.gov.tr/uluslararası-genc-diplomatlar.tr.mfa> (10.07.2023)
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2023). *2022 faaliyet raporu*. <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/lcSite/strateji/2022-EGM-Idare-Faaliyet-Raporu-.pdf> (13.07.2023)
- Erken, A. (2021). *Amerika ve modern Türkiye'nin oluşumu*. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: VakıfBank Kültür.
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2002). Arap devletleriyle ilişkiler. Baskın Oran (Ed.). *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar, Cilt I 1919-1980 içinde* (s. 615-634). 5. Baskı. İstanbul: İletişim.
- Gündüz, M (2015). *Osmanlı eğitim mirası: Klasik ve modern dönem üzerine makaleler*. İstanbul: Doğu Batı.
- Hale, W. (2013). *Turkish foreign policy: Since 1774*. 3rd edition. London: Routledge.
- Henze, P.B. (1992). *Turkey: Toward the twenty-first century*. California: RAND. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2009/N3558.pdf> (10.04.2023)
- Haniff, G.M. (1981). Education as a strategy in foreign policy of the United States. *Journal of the Minnesota Academy of Science*, 47, 2, 24-26.
- İnan, K. (1993). *Dış politika*. İstanbul: Ötügen.
- İpşirli, M. (2021). *Osmanlı ilmiyesi*. İstanbul: Kronik.
- Karpat, K.H. (2012). *Türk dış politikası tarihi*. İstanbul: Timaş.
- Kodaman, B. (1991). Aşiret mekteb-i hümayun. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asiret-mekteb-i-humayunu> (16.06.2023)

- Köse, M.Z. (2019). Mekteb-i Osmanî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekteb-i-osmani> (17.06.2023)
- Lesser, I. ve Fuller, G. (1993). *Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to Western China*. New York: Routledge.
- Mango, A. (1993). The Turkish model. *Middle Eastern Studies*, 29, No 4, 726-757.
- Mardin, Ş. (2002). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu*. (Çev. İrfan Erdoğan). 3. baskı. İstanbul: İletişim.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2009). *2010 yılı bütçe raporu*. Aralık 2009. Ankara: MEB.
- Millî Savunma Bakanlığı (2022). *MSB 2021 yılı faaliyet raporu*. <https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2021.pdf> (11.07.2023)
- Notable Fulbrighters: Head of State/Government (2023). <https://eca.state.gov/fulbright/fulbright-alumni/notable-fulbrighters/heads-stategovernment> (16.07.2023)
- Nye, J. J. (2003). *Amerikan gücünün paradoksu*. (Çev. R. İnan Aydın). Elips Yayıncılık.
- OECD (2021). *Education at a glance 2021*. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b35a14e5-en/index.html?itemId=/content/publication/b35a14e5-en> (24.07.2023)
- OECD (2022). *Education at a glance 2022*. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/3197152b-en.pdf?expires=1692762156&id=id&accname=guest&checksum=15A7F371F1CE6D192E2E7FEC5943DF64> (24.07.2023)
- Polis Akademisi (2023). Uluslararası ilişkiler. <https://www.pa.edu.tr/uluslararasi-iliskiler.html> (14.07.2023)
- RG [Resmî Gazete]. (7460, 18 Mart 1950). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 27 Şubat 1946 tarihinde Kahire'de imza edilen Anlaşma gereğince temin edilen paraların kullanılmasına dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri hükümeti arasında Anlaşma. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7460.pdf> (14.07.2023)
- RG (7787, 17 Nisan 1951). "12709 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7787.pdf> (26.06.2023)
- RG (9947, 5 Temmuz 1958). Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Teşkilat kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9947.pdf> (14.07.2023)
- RG (18196, 19 Ekim 1983). Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin kanun. 22-24. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18196.pdf> (12.06.2023)
- RG (21729, 15 Ekim 1993). Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi işbirliği sözleşmesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21729.pdf> (24.06.2023)
- RG (22675, 23 Haziran 1995). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti arasında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek şehrinde Kırgızistan-Türkiye Masan Üniversitesi kurulmasına dair anlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22675.pdf> (24.06.2023)
- RG (29033, 17 Haziran 2014). Türkiye Bursları Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140617-9.htm> (11.07.2023)
- RG (30908, 4 Ekim 2019). 1616 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191004-22.pdf> (07.07.2023)
- RG (31157, 16 Haziran 2020). 2654 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200616-2.pdf> (07.07.2023)

- RG (31387, 6 Şubat 2021). 3519 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/02/20210206-21.pdf> (07.07.2023)
- Rosenzweig, R.M. (1966). Foreign policy and education: A confusion of purposes. *Journal of Higher Education*, 37, 5, 277-280.
- TBMM Tutanak Dergisi (1991). Cumhurbaşkanlığı Turgut Özal'ın TBMM'nin 18 inci dönem 5inci yasama yılı açış konuşması. Dönem 18, Yasama Yılı 5, Cilt 63, Birinci Birleşim, 1 Eylül 1991. 4-9. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c063/tbmm18063001.pdf> (11.07.2023)
- TBMM Tutanak Dergisi (1993). Cumhurbaşkanlığı Süleyman Demirel'in 19 Dönem 3üncü yasama yılı açış konuşması. Dönem 19, Yasama Yılı 3, Cilt 39, Birinci Birleşim, 1 Eylül 1993. 28-39. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c039/tbmm19039001.pdf> (11.07.2023)
- Türkiye Maarif Vakfı [TMV] (2022). *Türkiye Maarif Vakfı 2021 faaliyet raporu*. İstanbul.
- TMV (2019). *2016-2019 faaliyet raporu*. İstanbul.
- TMV (2023). *Dünyada Maarif*. <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif> (16.07.2023)
- Tuch, H. N. (1990). *Communicating with the world: U.S. public diplomacy overseas*. Palgrave Macmillan.
- www.fullbright.org.tr (2023). Türkiye Fullbright eğitim komisyonu. <https://fulbright.org.tr/hakkimizda> (16.07.2023)
- www.tsk.tr (2023). TSK askeri eğitim ve işbirliği faaliyetleri. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=AskeriEgitimsBirliigi> (11.07.2023)
- www.turkiyemaarif.org (2023), Kuruluş amacı. <https://turkiyemaarif.org/page/hakkimizda> (11.06.2023)
- Yunus Emre Enstitüsü [YEE] (2023a). Harita. <https://www.yee.org.tr/tr/map> (11.07.2023)
- YEE (2023b). YEE Başkanı Ateş: 2023 yılındaki hedefimiz 1 milyon insana Türkçe öğretmek. 20.05.2023, <https://www.dha.com.tr/egitim/yee-baskani-ates-2023-yilindaki-hedefimiz-1-milyon-insana-turkce-ogretmek-2253714> (21.06.2023)
- YEE (2021). *Yunus Emre Enstitüsü faaliyet raporu 2020*. Ankara.
- Yükseköğretim Kurulu [YÖK] (2005). *Türk yükseköğretiminin bugünkü durumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- YÖK (2022). Üniversite izleme ve değerlendirme genel raporu. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2022/2022-universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu.pdf> (04.06.2023)
- YÖK (2023a). Uyuşuna göre öğrenci sayıları raporu. <https://istatistik.yok.gov.tr> (16.07.2023)
- YÖK (2023b). Değişim programlarına katılan öğrenci sayıları. <https://istatistik.yok.gov.tr> (03.06.2023)
- YTB (2023). Türkiye Bursları. <https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararası-ogrenciler/turkiye-burslari> (11.07.2023)